

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЗАЙНЯТІСТЮ НА СЕЛІ

Анотація. У статті розглядаються проблеми зайнятості в сільській місцевості. Проводиться короткий огляд ринку праці на селі. Виділено пріоритетні напрями удосконалення процесів зайнятості сільського населення.

Ключові слова: зайнятість сільського населення, безробіття, ринок праці, самозайнятість, підприємництво.

Summary. The problems of employment in rural areas. A brief overview of the labor market in rural areas. Highlight priorities of improving the processes of rural employment.

Key words: rural employment, unemployment, labor market, self-employment, entrepreneurship.

Постановка проблеми. Сучасний стан ринку праці на селі відображає складність та неоднозначність процесів, що відбуваються у сфері зайнятості, зумовлених впливом економічних і соціальних перетворень в Україні. Формування ринку праці на селі супроводжується ослабленням відтворювального потенціалу, зменшенням чисельності населення працездатного віку та збільшенням частки осіб, що старше працездатного віку, зниженням рівня соціально-побутового обслуговування, зростанням безробіття. Це зумовлює необхідність посилення державного регулювання зайнятості сільського населення, що має ґрунтуватися на системоутворюючих принципах економічної активності населення: самозайнятості, найманій праці, підприємстві. Все це визначає актуальність дослідження стану та проблем зайнятості на селі й розробки на цій основі рекомендацій щодо підвищення результативності її регулювання.

Аналіз останніх публікацій. Наукова розробка проблем сільського ринку праці та зайнятості у вітчизняній економічній науці має значну історію і багатоаспектність. Серед проблем, які досліджувалися, слід виділити, в першу чергу, аналіз взаємозв'язку трудових відносин і ринку, попиту на працю і пропозиції робочої сили, безробіття, розробки основних напрямів повної та ефективно зайнятості сільського населення, питання її регулювання. Значний внесок в дослідження та вирішення цих проблем зробили відомі вчені: Д. П. Богиня, В. С. Дієсперов, Г. І. Купалова, Е. М. Лібанова, І. І. Лукінов, В. П. Рябоконт, П. Т. Саблук, К. І. Якуба та інші. Разом з тим пошук шляхів вирішення низки наукових проблем, що стосуються формування ринку праці як інструмента активізації економічного розвитку сільських територій, потребують досліджень.

Мета дослідження полягає у вивченні тенденцій формування та регулювання зайнятості сільського населення й розробці пропозицій щодо підвищення результативності її регулювання.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах село переживає складну ситуацію, яка виявляється, по-перше, у погіршенні демографічної ситуації

в сільській місцевості. Спостерігається постійне скорочення чисельності сільського населення, що обумовлене як зростанням природного убутку, так і міграційними втратами. Станом на 1 січня 2012 р. чисельність наявного сільського населення України становить 14,2 млн. осіб, що на 2,6 млн. осіб (15,5 %) менше порівняно з 1990 р. [1].

По-друге, у зростанні сільської бідності та підвищенні рівня безробіття сільського населення. Незважаючи на тенденції останніх років до зростання чисельності зайнятого населення та доходів сільських жителів, їх рівень продовжує залишатися низьким. Рівень безробіття на селі продовжує зростати — у 2011 р. він становив 7,5 % (проти 7,1 % у 2010 р.) [2].

По-третє, у зниженні якості життя в селах. Постійно скорочуються об'єкти мережі установ соціальної інфраструктури, зменшується доступ сільських жителів до основних соціальних послуг. За період з 1990 р. до 2011 р. кількість дошкільних закладів у сільській місцевості скоротилася на 26,2 %, бібліотек — на 21,4 %, установ клубного типу — на 21,9 %, демонстраторів фільмів — у 14 разів. Продовжується скорочення кількості шкіл, лікарняних закладів, підприємств торгівлі та побутового обслуговування населення. Незважаючи на позитивні тенденції, рівень благоустрою сільського житлового фонду залишається низьким: у 2011 р. тільки 29,0 % житлової площі були обладнані водопроводом, 25,1 % — каналізацією, 38,6 % — центральним опаленням, 84,3 % — газом, 13,3 % — гарячим водопостачанням [1].

Ступінь зайнятості економічно активного сільського населення є показником добробуту соціального розвитку села. Чисельність економічно активного сільського населення у 2011 р. становила 6971,9 тис. осіб, з них 87,6 % — працездатного віку, що незначно вище, ніж у 2010 р. (на 0,2 %). Проте навіть незначне збільшення економічної активності сільського населення свідчить про те, що існує передумова для розвитку підприємницького середовища. Це дає підстави прогнозувати надалі поліпшення умов підприємницької активності у сільській місцевості. У 2011 р. на селі

© А. В. Руснак, 2012

6450,3 тис. осіб економічно активного населення було зайняте. У теперішній час зайняте економічно активне сільське населення можна класифікувати за такими групами:

- особи, які виконують роботу за цивільно-правовими договорами (працюють за наймом) — 58,2 %;
- громадяни, які самостійно забезпечують себе роботою (самозайняті) — 40,4 %;
- безкоштовно працюючі члени родини — 0,8 %;
- роботодавці — 0,6 % [1].

Статистичні дані свідчать про те, що підприємницькі відносини носять характер поширення. У 2011 р. порівняно з 2010 р. частка самозайнятих (у т. ч. власників приватних магазинів, підприємств, фермерів, тобто осіб, які займаються підприємницькою діяльністю) зросла. Становлення та розвиток підприємницьких відносин на селі має велике значення. Саме підприємництво у сільських населених пунктах в різних формах сприяє вирішенню частки проблем соціальної спрямованості. Це має підвищити там рівень зайнятості населення, залучити його заощадження і, як підсумок, сприяти підвищенню добробуту, якості життя сільського населення.

Зайнятість населення на селі має специфічні особливості, пов'язані з економічними умовами прикладання праці:

- ефективність праці залежить від природно-кліматичних умов та якості земельних ресурсів;
- сезонний характер сільськогосподарського виробництва;
- праця в сільському господарстві пов'язана з використанням живих організмів (тварин, рослин);
- праця використовується як у суспільному виробництві, так і в особистих підсобних господарствах;
- у несільськогосподарських галузях ефективність праці обмежується наявністю сировини.

У сільському господарстві зайнято 20324,2 тис. осіб. Специфічною особливістю сільського господарства є висока трудомісткість та низька прибутковість галузей, що супроводжується відтоком ресурсів, у тому числі робочої сили, в інші сфери виробництва. Велика частка сільськогосподарських організацій неплатоспроможна, їх матеріально-технічна база руйнується, скорочуються масштаби господарської діяльності, зменшується кількість зайнятих у виробництві, збільшується рівень безробіття.

Ситуація на ринку праці в селах залишається напруженою. Так, за 2011 р. чисельність безробітних зросла з 493,5 тис. осіб до 521,6 тис. осіб. Розглядаючи структуру незайнятого сільського населення [3], можна виділити наступні групи:

- добровільно незайняті особи, звільнені з підприємств або ті, які ніколи не працювали на

них і не бажають працювати, не мають законних засобів існування;

- добровільно незайняті члени родини, що живуть на кошти одного з подружжя або батьків;
- вимушено незайняті сільські жителі, звільнені з різних причин з виробництва, що переміщуються з одного місця роботи на інше, але не зареєстровані у службі зайнятості з різних причин (фрикційне безробіття);
- вимушено незайняті — безробітні, тобто люди, які хочуть працювати, що зареєстровані у службі зайнятості.

Держава може здійснювати підтримку сільської зайнятості за рахунок масованої підтримки аграрної сфери. Можливий і інший шлях для державного втручання в ситуацію на ринку праці села — політика сільського розвитку, що включає в себе певний механізм підтримки альтернативної зайнятості на селі. Вона повинна включати можливість виведення надлишкової робочої сили із сільського господарства, зростання ефективності сільськогосподарського виробництва та відповідне зростання заробітної плати в аграрному секторі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідивши сучасну ситуацію на ринку праці села, виділено пріоритетні напрями удосконалення процесів зайнятості сільського населення. По-перше, це підтримка альтернативної зайнятості. З одного боку, це створення системи дрібного кредитування в сільській місцевості для фінансової підтримки підприємницької ініціативи жителів. З іншого боку, потрібна державна підтримка диверсифікації аграрного виробництва. По-друге, необхідні державні зусилля щодо розвитку інженерної та соціальної інфраструктури сільських територій. По-третє, необхідна система поширення позитивного досвіду та інформації.

На зайнятість населення в сільській місцевості впливає низка складних і неоднозначних факторів — загальна чисельність економічно активного населення, забезпеченість підприємств, що базуються в селах, землею, сировиною і матеріально-технічними ресурсами, підприємницька активність сільських жителів та ступінь розвитку підприємницького середовища, розвиненість виробничої й соціальної інфраструктури та інші чинники. Тому детальне вивчення ситуації, що складається на сільському ринку праці, займає одне з перших місць у проблематиці, пов'язаній з розвитком сільських територій.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2011 р. : стат. збірник / Державна служба статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленка]. — К. : ТОВ «Август Трейд», 2012. — 558 с.
2. Економічна активність населення України — 2011 : стат. збірник / Державна служба

статистики України ; [відповід. за вип. І. В. Сенник]. — К. : Державна служба статистики України, 2012. — 207 с.

3. Праця України у 2011 році : стат. збірник / Державна служба статистики України ; [відповід.

за вип. І. В. Сенник]. — К. : Державна служба статистики України, 2012. — 343 с.

4. Статистично-аналітичний огляд стану ринку праці у 2010 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.